

Salme Koskelo os. Polojärvi

s. 1951

Erikoissairaanhoitaja, luontaisterapeutti, kouluttaja

UNOHTUMATON LOMA

Rahat tiukalla kirvesmiehen perheessä

Kuusilapsinen perheemme asui Oulussa, Parkkisenkankaalla, vanhalla omakotialueella. Isäni, Hemppa, oli kirvesmies. Lapsen näkövinkkelistä katsoen isän työ rakennuksella oli rankkaa ja joskus vaarallistakin. Hän oli mittamiehenä vastuullisessa tehtävässä ja hänellä oli oma urakkaporukka, johon kuului luotettavia ja osaavia miehiä, kuten Kalle. Isä rakensi korkeita kerrostaloja työporukkansa kanssa. Vielä tänäänkin osaan esitellä Tuiran pistetalot Merikosken voimalaitoksen lähellä, Klubitalon ja Kuusisaaren tanssipaviljongin, joita isä on ollut rakentamassa. Hänen tehtävänään oli laskea urakka ja huolehtia, että urakassa pysyttiin ja kaikki saivat rahaa. Joskus isä laski urakoita yömyöhään. Piirustuksia piti tutkia tarkkaan ja joihinkin työvaiheisiin täytyi keksiä toimiva menetelmä. Tanssipaviljongin kaarevan katon rakentaminen ilman tarkkoja laskelmia huolestutti. Isä sanoi, että insinöörit ja rakennusmestarit eivät niitä pulmia ratkoneet. ”Mittamiehen” piti osata. Isä osasi.

Työmaalla miehet kiipeilivät laudoista rakennetuilla telineillä. Jokainen tiesi paikkansa. Se näytti niin helpolta. Työhön piti mennä, oli sää mikä tahansa. Vain todella kovalla pakkasella saattoi jäädä rokuliin, vaikka se tiesikin heti ongelmia urakkaan. Työpäivän jälkeen osa vääntelehti kivuliaan näköisenä, mutta ei isä. Kipu kuului tähän työhön. Usein ruokatunnilla isä polki mustalla pyörällään kotiin, oikaisi itsensä syönnin jälkeen keittiön tai kamarin lattialle ja me lapset kävelimme hänen selkensä päällä.

Äiti huolehti perheestä kotona. Rahaa oli, jos isä sai urakoita. Muistan kuulleen sanan ”vekseli” useita kertoja. Välillä elettiin vekselien varassa päivästä toiseen. Lapselle se oli vain paperilappu, jolla saatiin rahaa. Koskaan ei voinut tietää, miten urakoitten kanssa kävi. Toisinaan ne onnistuivat hyvin ja isä sai enemmän rahaa, pohjia. Rahat isä toi aina kotiin tilipussissa. Sen avaaminen tehtiin yhdessä keittiön pöydän ääressä. Niistä rahoista säästettiin, että päästiin kesälomamatkalle Lappiin.

Me lapsetkin saimme ”tilin” eli käytännössä muutaman markan. Mekin säästimme rahoja lomamatkalle.

Kesälomaa odotettiin

Meidän perheessämme odotettiin kesälomaa, joka yleensä oli heinäkuussa. Lapissa pääsi onkimaan pienistä puroista taimenia ja isälle ja äidille se oli parasta, mitä kesällä voi tehdä. Toinen syy, miksi mentiin Lappiin, oli kapuaminen tuntureille. Meille lapsille automatkakin oli jännittävä ja Lappi oli jossakin hyvin kaukana. Kaikissa perheissä ei tuolloin ollut autoa, joten olimme ylpeitä siitä, että meillä oli ja että isä oli turvallinen kuski.

Punainen Skoda-merkkinen automme oli lastattu sisältä ja päältä niin täyteen, että tänä päivänä se tuskin olisi edes laillista. Äiti oli ommellut pussin, jonka sisälle pakattiin kattotelineelle eli taakkatelineelle pantavat tavarat. Auton purkaminen ja pakkaaminen piti tehdä huolellisesti ja tarkoin aina samalla tavalla. Muuten tavarat eivät olisi mahtuneet. Matkalle piti ottaa koko porukalle ruokailuvälineet, peitteet ja tyynyt, paljon vaatteita ja kaikki ruoan valmistukseen tarvittavat välineet. Kertakäyttöastioita ei tuolloin käytetty. Äiti huolehti myös ruokien pakkaamisesta. Ruokaa piti olla paljon mukana, koska kauppoja ei Lapissa ollut kovin tiheässä.

Isällä oli omat sääntönsä, miten peitehuovat käärittiin tiukalle rullalle niin kuin armeija-aikana. Me lapset opimme nopeasti peittojen käärimisen ja tiukkoja rullia niistä tulikin. Kun ahtauduimme punaiseen Skodaan, katolla oli yhtä paljon tavaraa kuin auton sisälläkin. Keikuimme sisareni ja pikkuveljeni kanssa takapenkillä vaateröykkiöiden päällä, ilman turvavöitä tietenkin. Leirialueella saatoimme sisareni kanssa jopa nukkua Skodan peräkontissa. Minä olin tuolloin kymmenvuotias ja sisareni vuotta nuorempi. Pikkuveli oli viisivuotias. Elettiin siis kuusikymmentälukua.

Poikettiin ”ulkomailla” Ruotsin puolella

Kesälomamatkamme yksi kohokohta oli ostosmatka Ruotsin puolelle Haaparantaan tai Kalixiin. Eräällä matkallamme ostimme Kalixista teltan, semmoisen harjakattoisen. Olisimme halunneet oikean huvilateltan, jotka olivat juuri tulleet markkinoille. Olimme katselleet kotona sellaisten kuvia lehdestä. Huvilateltoissa oli ikkuna ja niissä sopi seisomaan sisälläkin. Joissakin oli jopa pieni kuisti. Huvilateltat oli kuitenkin sillä kertaa myyty loppuun, joten jouduimme tyytymään vihreään harjateltaan. Senkin sisällä pystyi seisomaan, kun seisoi harjan kohdalla. Muistan olleeni kovin pettynyt, kun se ei kuitenkaan ollut yhtä hieno, kuin naapurin Leenalla.

Me katsoimme Skodan ikkunasta kun puut loppuivat ja jäljellä oli vain vaivaiskoivuja eikä sitten niitäkään. Sitten oli vain paljaita mäkiä, tuntureita ja poroja, suuria laumoja poroja. Tokiksi niitä sanottiin.

Isän laatikkokameralla sitten kuvasimme poroja ja toki meitäkin kuvattiin kiipeämässä tunturille, juomassa mehua ja syömässä sääskien täyttämää hernekeittoa. Isän laatikkokamera oli parasta, mitä saatoimme kuvitella kameran olevan. Sillä tuli aina tarkkoja, mustavalkoisia kuvia. Ne olivat taatusti tarkempia, kuin kenenkään muun kameralla otetut. Niitä kuvia voi vielä nykyäänkin katsella, koska ne eivät haalistu ja muuta värejään niin kuin uudemmat värikuvat.

Sääskisoppaa tunturissa

Muistan kauhun sekaisin tuntein ruokailut tunturissa. Äiti levitti teltan eteen punaisen retkipöydän ja siniset putkirunkoiset kangastuolit pöydän ympärille. Nekin olivat ihan uudet, Ruotsista ostetut. Lämmennyt maito juotiin muovimukeista, jos ehdittiin, ennen kuin se oli täynnä sääskiä. Keitto, joka syötiin muovilautaselta, näytti epämääräiseltä karpästen, sääskien ja makkarapotun sekoitukselta. Minua ihmetytti, että juomavesi otettiin puroista, niin kirkasvetisistä, että veden läpi saattoi erottaa kaiken, mitä pohjassa oli. Sekin välillä inhotti, mutta äiti ja isä vakuuttivat, että niin puhdasta vettä ei ole edes kotona. Astiat käytiin pesemässä kylmässä purovedessä, eikä kylmä vesi pystynyt irrottamaan rasvaa lautasen reunoista.

Äiti hihkui kalojensa kanssa, vaikka en muista yhtäkään ”tonkoa” nähneeni, ainakaan ruokapöydässä. Äidille tärkeintä oli päästä onkimaan tammukoita joka ikisestä purosta, joka lirsii tunturien lomassa. Tieto, että lähtisimme retkelle tunturiin, oli meille lapsille mieluinen. Lähdimme koko porukalla kapuamaan Pallastunturille. Alkumatkasta näkyi vaivaiskoivuja, sitten nekin hävisivät. Pilvet roikkuivat niin alhaalla, että niihin ylsi melkein koskettamaan. Minulla ja sisarellani oli päällä, mitä oli sattunut löytymään. Vanhassa mustavalkoisessa valokuvassa poseeraamme päällämme äidin isot villatakit, joitten hihat laahasivat maata tunturin rinnettä noustessa. Päässä näpötti tiukkaan solmitut huivit ja pitkien housujen sijaan villatakin alta pilkottivat damaskit, jotka oli siististi paikattu korin pohjaompeleella. Jaloissa lonksuivat kumisaappaat, ei omaa kokoa tietenkään. Jalat tahtoivat livetä liukkailta tunturikiviltä tuon tuosta. Nyt jälkeenpäin ajatellen en osaa kuvitella, mitä hohtoa oli kavuta tunturille, varsinkin kun varustemme olivat mitä olivat. Toisaalta muistan kauniit puuttomat maisemat, joita saattoi ihailta tunturin laelta. Minulla oli ollut synnynnäinen sydänvika ja se oli leikattu edellisenä vuonna. Leikkaus oli onnistunut hyvin, joten jaksoin nousta tunturille muitten mukana.

Äiti pukeutui yleensä kapeahkoon hameeseen ja jonkinlainen hattureuhkakin keikkui kutreilla,

mutta tunturille kiivetessä hänellä oli suuret virttyneet verkkarit jalassaan ja iso huivi solmittuna tiukasti leuan alle. Äiti käytti huulipunaa, tunturissakin. ”Se on lääkärin määräys”, hän puolusteli. Äidillä oli jotakin vikaa sydämessä. Siksi huulet olivat aina siniset.

Tunturien tunnelma puhutteli

Tunturin laelle nousu kesti lapsesta ikuisuuden. Aina kun luuli olevansa huipulla, tuli uusi huippu näkyviin. Se vain nauratti. Päästäänköhän koskaan perille? Äiti puuskutti, mutta minä porhalsin sisareni kanssa minkä kintuista pääsimme. Olisikohan tämän päivän lapsille vielä elämys päästä kapuamaan tunturin rinnettä? Isä kanto kuluneessa vihreässä repussa eväitä, jotka sitten söimme tunturin huipulla. Kahvia, voileipää, itse tehtyä marjamehua. Siellä me istuimme jäkäläisten kivien päällä, äiti, isä, minä pikkusisko ja pikkuveli katsellen upeita maisemia silmäkantamattomiin. Jokainen huipulle kavunnut oli laittanut oman kiven kiviröykkiöön, joka vähitellen kasvoi jonkinlaiseksi muistomeriksi. Meikin etsimme omat kivemme ja lisäsimme ne kivikasaan.

Muistan, miten tunturi oli kaunis. Juuri sellainen, kuin Reidar Särestöniemen maalauksissa. Kaikkiin kiviin oli kirjailtu samettipeite pitsikuvioineen. Rakastin käsitöitten tekoa ja pitsikuviot saivat mielikuvitukseni laukkaamaan. Olisinpa osannut tehdä yhtä kaunista! Kivien välistä pilkotti keltaisia, vaaleanpunaisia ja valkoisia kukkia. Niitä teki mieli ottaa mukaan, mutta äiti sanoi, että ne kuihtuisivat matkalla kuitenkin. No, kiven voi kuitenkin ottaa. Se ei kuihdu. Keräsin kiviä joka paikasta. Niitä ei saanut tuoda sisälle, joten säilytin kivikokoelmaani pihamaan laidassa.

Ukonilmat tunturissa olivat rajuja. Jyrinä tuntui moninkertaistuvan tuntuireita kiertäessään. Pelkäsin ukonilmaa niin kuin äitikin. Kotona piilouduimme aina kellariin ukonilman ajaksi. Tunturissa ukonilma tuntui vielä hurjemmalta. Salamoita ei päässyt pakoon. Isä yritti rauhoitella ja selittää, että Ukkojumala se siellä vain lykkää kiviä kottikärryillä. En minä sitä uskonut. Jotakin salaperäistä ukonilmassa oli ja on vielä tänäkin päivänä. Siinä on voimaa, jolle ihminen ei mahda mitään. Voi vain seurata tapahtumien kulkua ja yrittää pysyä pois sen kulkuväyliltä.

Elämyksiä ja jännitystä

Melkein joka yö nukuimme eri paikassa. Joskus äiti ehdotti majoittumista kolttalappalaisten autiotupiin. Lappalaiset käyttivät tupia porojen kokoamismatkoillaan. Tuvista jäi mieleen kuvottava haju ja tieto, että koltat olivat likaisia ja saastaisia. Lopultakaan en ymmärtänyt, mitä se kolttia oikein tarkoitti. Kai ne olivat joitakin ihmisen kaltaisia olioita.

Toisinaan isä ”yllätti” meidät ja ajoikin ihan toiseen suuntaan, kuin meidän olisi kuulunut mennä. Tunturit alkoivat suureta ja tiet alkoivat tulla yhä mutkaisemmiksi. Olimme ajaneet etemmäksi pohjoista kohti ja olimme Norjan rajalla. Skoda oli kovilla, kun täydessä lastissa ajoimme vaarallisen näköisiä vuoristoteitä. Minusta tuntui, että joka kerta, kun tuli tiukka mutka, tuli myös toinen auto vastaan. Pelkäsin kuollakseni, mutta isä vain naureskeli. Jarrupalat kuumenivat ja vain ihmeen kaupalla selvisimme niistäkin retkistä.

Yleensä kesäretkemme kesti viikon verran. Usein tapasimme myös naapureitamme näillä matkoilla eli monilla oululaisilla oli tuolloin tapana lähteä juuri Lappiin kesälomamatkalle. Kaikki tarvittava oli mukana, joten raha, mikä matkaan tarvittiin, meni lähinnä bensaan. Niistä matkoista jäi hyvät muistot, koska me pienimmät saimme olla silloin isän ja äidin kanssa. Isä ja äitikin olivat hyväntuulisia. Uskon, että rakkauteni luontoon on syntynyt osittain näitten retkien myötä.

Lomamatka siskon kanssa viisikymmentä vuotta myöhemmin

Nyt, viisikymmentä vuotta myöhemmin istumme lentokentän odotusaulassa, sisko ja minä. Meillä on loma. Minulla yrittäjänä ja sisarella palkkatyöläisenä. Minä asun melkein Lapissa, Taivalkoskella ja sisareni Espoossa. Mieheni on tuonut minut uudella Skodalla Kuusamon lentokentälle, josta olen lentänyt ensiksi Helsinkiin. Odotamme Helsinki-Vantaan lentokentällä Malevin lentoa Unkariin, Budapestiin.

Niin, istumme lopultakin seisottuamme chekin- jonossa ja turvatarkastusjonossa miettien, saisimmeko kokovartalohieronnan vai menisimmekö tällä kertaa ihan iisisti läpi portista, terroristin näköiset mummot. Ylipainoiset matkalaukkumme selviävät ilman lisämaksua hihnalle. Meillä on siististi pakattuina hotellihuoneessaolovaatteet, hotellivaatteet, paremmat iltamenovaatteet, kaupunkivaatteet viileälle ja lämpimälle säälle, kylpylävaatteet ja tietysti huulipunat, meikit ja hajuvoikkin. Kummallakin on viidet kengät.

Kolmatta tuntia ennen koneen nousua olemme jo täällä olleet. Juomme kahvia ja syömmek munkit silläkin uhalla, että emmek pääsek lentokoneessa vessaan. Pääsemmek lopulta koneeseen ja nousemmek ilmaan pilvien yläpuolelle, vaikka nousu jännittää aina yhtä paljon. Turvavyö, happinaamari ja pelastusliivi. Kaikki ovat samoissa paikoissa, kuin muissakin koneissa ja ne toimivat samoin kuin ilmeisesti ovat aina toimineet. Kerrataan nyt kuitenkin. Meidän paikkamme ovat aivan koneen takarivissä, joten voimme lennon aikana harjoitella lentokoneasahia, terveysliikuntaa, jota opetan kansalaisopistossa. Nyt alkaa loma, hymyilemmek toisillemmek.

Meille riittää lomaksi se, ettei tarvitse juosta koiraa pissattamassa kolme kertaa päivässä, ei tarvitse puunata liesitasoa tai tiskipöytää eikä katsoa teeveestä uutisia ja urheiluruutua eikä mäkikisoja. Meille riittää, että saamme nousta ylös kun ei enää nukuta ja tiedämme, että siivooja petaa vuoteemme. Saamme syödä silloin kun on nälkä, eikä meidän tarvitse itse laittaa ruokaa, eikä siinä ole mitään ötököitä. Saamme syödä vaikka kermaleivoksenkin, koska kukaan ei ole näkemässä, että nyt se terveysintoilija syö sitten leivoksia, joissa on ties mitä lisäaineita.

Meille riittää, kun hotellin portieri toivottaa tervetulleeksi, avaa ovet ja pikkolo tuo matkalaukut perässämme hotellihuoneeseen, jonne kävellään mutkaisia, kokolattiamatolla peitetyjä käytäviä pitkin. Hymyilemme leveintä hymyämme, kun lihava ja turpea mustalaisprimas orkestereineen soittaa viululla "Heili Karjalasta" udeltuaan, että olemme Suomesta ja klarinetisti töräyttelee ainoaan kuulevaan korvaani välillä melko epävireisesti. Syömme haltioituneina pienenpienet gourmet-annokset, jotka tarjoillaan ilman moninaisia viinejä, koska minä en juo alkoholia, mikä tietysti tällaisessa maassa on suorastaan kummallista, melkein epäkohteliasta. Me olemme nyt leidejä, joita palvellaan, kerran elämässä!

Meillä on aikaa

Nousemme aikaisin ylös johtuen tunnin aikaerosta ja suunnistamme valkoisissa kylpytakeissamme kylpylän puolelle. Yritämme veikata, kumpaan suuntaan portaikosta olisi käännyttävä, että osuisimme oikeaan paikkaan. Opasteita ei ole millään kielellä. Hotelliesitteessä kyllä varoiteltiin naisia eksymästä miesten osastolle ja päinvastoin. Löydettyämme uima-altaan, jossa on sekä miehiä että naisia, huomaamme, että vesijumppa on alkamassa ja tietysti osallistumme siihen. Seuraavana päivänä löydämme myös loppuosan upeasta kylpylän eli erillisen osaston naisille ja nautimme kuumien altaitten mineraalivesistä. Lillumme kuumissa vesissä ja syömme sen jälkeen kauniissa aamiaissalongissa tunnin verran, siis kolme varttia kauemmin kuin arkipäivisin, pekonia, nakkeja ja muniakin, vaikka niistä saattaakin kolesteroli pomputa korkeuksiin.

Meillä on aikaa, hirveän paljon aikaa.

Minä kannan pientä mustaa, lähes tuliterää reppua, jossa on juomapullot ja digikamera kun lähdemme reippaasti tutustumaan kaupunkiin. Budassa ja Pestissä kuljemme metroilla ja raitiovaunuilla varman näköisinä ikäänkuin tietäisimme, minne olemme menossa. Meitä ei häiritse, vaikka ajaisimme harhaan muutaman reissun. Mitä sillä on väliä, vaikka ajelemme mutkan

kaupungin laitamilla ja toteamme päätyneemme vanhalle rautatieasemalle. Nousemme pois raitiovaunusta, koska muutkin nousevat, todetaksemme, että olemme päätepuskilla.

Ihastelemme näkymää Tonavan yli Gellertin vuorelta, jonne olemme kiivenneet vaikeimman kautta, vähän niin kuin nöyryysharpoituksena, silti hillittömästi nauraen ja laskien portaita. Sata, kaksisataa, kolmesataa. Muistelemme lapsuutemme lomamatkoja Lappiin ja kiipeämistä tunturiin. Tuntuu, kuin huippu ei tulisi koskaan. Vapauden palmunlehvää kantava naispatsas tuntuu siirtyvän aina vain kauemmaksi. Ei haittaa, meillä on loma! Minun viisikymmentä vuotta sitten leikattu sydämeni jaksaa edelleen ja kuin ihmeen kautta myös sisareni reumaiset nilkat, joissa on ne keino nivelet.

Illalla ihailemme lyhyellä risteilyllä Tonavaa ja sen rantoja upeassa valaistuksessa, kuunnellen selvällä suomen kielellä Tonavan omaa kertomusta historiastaan. Toinen toistaan upeampia rakennuksia pitää sisällään lukuisia tarinoita. Me vain ihmettelemme, miten näihin palatseihin on ollut varaa, kun itse Unkarin kansa on elänyt puutteessa ja köyhyydessä. Yhtään kalastajaa emme näe rannoilla.

Yritämme muistaa ottaa valokuvia, sellaisia poseerauskuvia digikameroillamme, joitten kuvat tallennetaan tietokoneen muistiin. Tiedämme, että niitä kuvia ei oteta kovin usein katsottavaksi toisin kuin isän kameralla otettuja mustavalkokuvia. Digikuvat on etäännytetty. Niitä ei voi ottaa käteen ja tuntea niihin liittyvää muistoa. Ne ovat vain kuvia, miljoonien muitten joukossa.

Ehdimme kansallismuseoon lähellä sulkemisaikaa ja kuljemme ensimmäisen osaston läpi ihastellen luitten kappaleita ja kaivauksista löytyneitä koruja ja kiviä. Valot syttyvät pimeisiin huoneisiin kulkumme mukaan. Jokaisella osastolla istuu mies tai nainen, aivan kuin jokin muumio, hiljaa paikoillaan ja me mietimme, kummalta puolen tämä muumio pitäisi ohittaa. Siirrymme toiselle osastolle, jonka ovella huijaa rotevatekoinen nainen ajaen pois. Museo suljetaan pian ja pitää vielä siivota. Ulkona paistaa aurinko ja ilma on keväisen lämmin. Sankarien aukiolla ei ole tungosta eikä juoppoja. Menemme kahvilaan ja tilaamme leivokset, viimeiset tällä kertaa.

Kolmen päivän pikaloma loppuu nopeasti. Istumme taas lentokentän odotusaulassa seisottuamme tunnin turvatarkastusjonossa läkähtymisen partaalla. Puhelias suomalainen nuori nainen paasaa jonossa edellämme koko tunnin, joku kerjäläisten esto-operaatioihminen. Sisko ei meinaa päästä eroon turvatarkastajasta, kun nilkassa on metallia. Hyvin näkyvästi reuman runtelema nivel on korjattu keino nivellellä. Olisi pitänyt olla lääkärintodistus. Laskemme loput rahamme saadaksemme juotavaa. Jonossa seisominen vei mehut sananmukaisesti! Joku nuori mies vieressämme kysyy forintin vaihtokurssia. Hänellä on muutama euro ja lupamme auttaa, jos ei riitä kokikseen.

Kun Finnairin kone laskeutuu onnistuneesti Helsinki-Vantaan lentokentälle, meillä on taas yhteisiä lomamuistoja muisteltavaksi sitten, kun olemme vanhainkodissa. Olemme keränneet muistoja aivan niin kuin silloin lapsena Lapissa. Huomaamme, että meillä on ollut samat lomaelementit, ehkä kuitenkin hieman helpommin toteutettuina. Pilviä, kapuamisia, luita ja kiviä, kaupunkimaisemaa, jokimaisemaa, valokuvausta, elämyksiä!

